

אֶרֶב

ויקראו לפניו אֶבֶר (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהוא לב בחכמה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת במדבר תשפ"ג • שנה ג' - גליון קכ"ד • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אתון דאורייתא
כלל טו

וְאֵת אֶהְרֶן וְאֵת בְּנָיו תִּפְקַד וְשִׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתם וְגו' (ב, ט).

קדושת כהונה מותר להפקיעה
אף שיש בה עשה דשימור

כתב בשו"ת שבסוף ספר **אבני מלואים** (סימן יח ד"ה ולענ"ד), דאפילו לדעות הסוברים דרק מדרבנן הוא דאין מבטלין איסור לכתחלה, עם כל זה תרומה לכולי עלמא אסור לבטל ברוב חולין מן התורה, משום שעל ידי הביטול הרי נעשית חולין, ופקע מינה קדושת תרומה, ועל כן הוא עובר אעשה ד'ושמרתם את תרומותי' (תלוי יח, ה; עין בברות לד.) בביטול הזה, דציוותה תורה לשמור קדושת תרומה לבל להפקיעה ולחללה, עיין שם היטב.

והנה מצד הסברא היה מקום להסתפק בזה - אם עובר ככהאי גוונא אעשה דשימור. דיש לומר, דרק כשמוטא תרומה שתהיה טומאתה עליה בעוד בה קדושת התרומה, זהו בזיון לקדושת התרומה, ועל כן אסור לטמאה, וכן לאבדה ולהפסידה גם כן בזיון היא לה ושפיר אסור, אבל מה שעושה ממנה חולין ומתירה, הרי אין זה בזיון כלל. ואם שבהיותה חולין לא ינהגו בה בקדושת תרומה כי אם מנהג חולין, עם כל זה הרי אז יהיה המנהג חולין - היתר, ולא יהיה בו בזיון לקדושת תרומה, כיון שלא תהיה תרומה אז כלל.

ומה שמותרו ועושה ממנה חולין - גם כן איננו איסור, כיון שאינו מאבדה בזה, דרק באיבוד שלא כדרכה, כגון שריפתה והאכלתה לבהמה וכהאי גוונא הוי בזיון ושפיר אסור, מה שאין כן מה שמתירה ועושה ממנה חולין, דאיננו איבוד כלל, מניין לנו לאסורו. וכבר העיר קצת מזה בהגהות **האבני מלואים** שם (אות א), עיין שם².

ונראה עוד להביא ראיה דבעשיית תרומה חולין ליכא עשה ד'שימור', כיון שמפקיע קדושה לגמרי, ורק לטמאה וכדומה הוא דאסור, דעדיין קדושתה בה והטומאה בזיון לה. ונראה לפי מה שכתבתי במקום אחר (לקח טוב כלל ופיסקא קצד), דכמו דיש בתרומה עשה דשימור, כן יש עשה זאת בקדושת כהונה, וכמו שכתוב 'ושמרו את כהונתם', עיין **שפתי כהן** על התורה על פסוק זה (ד"ה ושמרו).

ועיין קידושין (כא), אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום. ופריך, ויעשה בעל מום. וברש"י (ד"ה ויעשה): ומה בכך, והלא רציעה מצוה היא, עכ"ל. ומוכח לדולי דרציעה מצוה, אסור לכהן להטיל מום בעצמו, לפי שממעט קדושתו שנפסל לעבודה, ובמקום אחר הארכתי.

ואם כן תקשי מהא דאמרינן ביבמות (פד), דכהנת מותרת להנשא לחלל לכתחלה, דלא הוזהרו כשירות להנשא לפסולין, עיין שם היטב. ואמאי מותרת, הרי היא נעשית חולין ופקע קדושתה בידה. ועל כרחך דכיון

דחלל הוא זר גמור ופקעה הקדושה לגמרי, שפיר שרי, ורק הטלת מום בעצמו, דאכתי הוא כהן לאכילת תרומה וקדשים ולכל דבר, ורק לעבודה אינו כהן, והוי המום בזיון ומיעוט בקדושת כהונה הנשאר בו, שפיר אסור.

הראיה האמורה תלויה אם יש קדושה בכהנת

ואולם לדעת הרמב"ם ביאת מקדש (פ"ו ה"י), דחלל שעבד כשר בדיעבד, וכן נראה דעת התוספות במסכת תענית (י: ד"ה דבר), אם כן גם חלל יש בו קדושת כהונה עדיין. ואולם הא אנן בכהנת קיימינן, וכהנת בלאו הכי הא לאו בת עבודה היא.

ואולם, לפי ספיקו של **הפרשת דרכים** (הרך מצותין ח"ג ד"ה עד אנן, ראה בספר המצות לרמב"ם עמוד תלב), ד'בני אהרן' (ויקרא א, ה) - ולא בנות אהרן (קדושין לו.) הוי רוק עשה בעלמא, ואינה במיתה כזר ממש, עיין שם, אם כן אכתי יש בה קדושת כהונה לענין שאין חייבת מיתה בדיעבד, אם עבדה עבודה תמה.

והו יש גם בכהנת קדושה עדיין לענין אם אכלה תרומה בדיעבד, דלרמב"ם ותוספות ה"ל דחלל שעבד עבודתו כשירה, הוא הדין דאכילת תרומה בדיעבד אינו משלם חומש, עיין פסחים (עב), דאכילת תרומה ועבודה שוין הן לענין זה.

ויש לומר, דכיון דאין בה קדושה למידי דלכתחילה, חשיב שאין בה קדושת כהונה, ולית ביה משום עשה ד'שימור' וכנ"ל³.

אוצרות יוסף

שביעית בזמן הזה קונטרס א

כי לוי כל בכור וגו' הקדשתי לוי כל בכור בישראל וגו' (ב, ט).

'בישראל אבל לא באחרים' - טעם שעובדי כוכבים נקראים 'אחרים'

בחינושי במקום אחר (ראה בית האוצר מערכת א כלל נב ד"ה אחרים - ד"ה ומבואר) כתבתי, וז"ל שם בקצרה: הנה ישם "אחרים" הוא תואר עובדי כוכבים, כהך דבכורות (ג), 'בישראל' - אבל לא באחרים. ובחולין (קח): בבישול שאחרים אוכלין אותן, ופירש רש"י (ד"ה אחרים) - עובדי כוכבים. ושם (קכט), אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים. ובעבודה זרה (מג), שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו. ובבכורות (ט), אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים. [ועוד הבאתי שם כזה מכמה דוכתי].

וטעם הדבר נראה, על פי סיפרי פרשת עקב (פיסקא ז ד"ה ועבדתם) על הכתוב (דברים יא, טו) 'ועבדתם אלקים אחרים', למה נקרא שמם 'אלקים אחרים', שעושים את עובדיהם אחרים. וזה נראה גם כן טעמא דאסור לאלישיע בן אבייה ישם 'אחר', וזה יהיה דעקר פוגלא מושאל בשבתא - עיין

חגיגה (טו), דמחלל שבת כעובד עבודת כוכבים (ראה חולין ה. ורש"י ד"ה אלא).

ובלא זה, כיון דשבת איהו כללא דאורייתא, כמבואר **ברעיא מהימנא** (זוה"ק יתרו צב. פקודא כד), ועיין שו"ת **הרמ"ע מפאנו** (סימן יח ד"ה ובפרק), דמשמע שם דקדושת שבת הוא כלל קדושה ישראלית, וזה טעם המאן דאמר בערבי פסחים (פסחים קד). דמבדילין במוצאי שבת 'מקדש ישראל', כי היכי דלא תיסק אדעתין דבצאת השבת פקעה לה קדושתיה דישראל, עיין שם. ועל כן שפיר חלילה חילול השבת הוא בחינת יציאה מעניין הישראליות, ולכן מקבל תואר 'אחר' - דהיא תואר 'אינו ישראל'.

הפטרת מחר חודש

אוצרות יוסף
דרשת שבת שובה

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור (שמואל א, ב, כ).

נקיון הלשון בא מהדעת שענינה טהרה

הנה מצינו, היות יתייחס אל הדעת נקיון הלשון והדיבור הברור, וכמבואר בש"ס פסחים (ג), לעולם יספר אדם בלשון נקייה, שהרי בזב קראו 'מרכב' (ויקרא טו, ט), ובאשה קראו 'מושב' (שם שם, כג), ואומר (איוב טו, ה), 'ותבחר לשון ערומים', ואומר (שם לג, ג), 'ודעת שפתי ברור מללי', עכ"ל הגמרא. הרי כי נקיון ובידור השפה והדיבור מיוחס אל הדעת, כטעם 'ודעת שפתי ברור מללי'.

וזהו עוד שם בפסחים, לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עיקם הכתוב שמונה אותיות, ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר (בראשית ז, ח) 'מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה' כו', רב אחא בר רבי יעקב אמר שש עשרה דעקם שש עשרה אותיות, שכיון שאמר בלשון נקי הוצרך לעקם טהור⁴. והענין כנ"ל, כי נקיון הלשון - שלא להוציא דבר מגונה מפיו, דבר זה בא מן הדעת אשר ענינו גם כן טהרה, כענין ש"ס שבת (לא), 'ודעת' (ישעיה ל, ג) - זה סדר טהרות, ועל כן נקט הש"ס לראיה דייקא ענין הזהירות בפרט שלא לומר 'טמא' רק 'טהור', ודו"ק.

ועיין עוד לשון המשנה שלהי קנים (פ"גמ"ו), רבי שמעון בן עקשיא אומר, זקני עם הארץ, לא זמן שהם מוקינין - דעתן מיטרפת עליהן, שנאמר (איוב יב, כ) 'מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח'. הרי גם כן כי הסרת השפה - 'מסיר שפה' - הוא סימן על היות דעתן מיטרפת, כי מן הדעת בא נקיון וצחות השפה, וכאשר דעתן מיטרפת ניכר זה בשפה, ומסיר שפה על ידי שדעתן מיטרפת, וכך דפסחים 'ודעת שפתי ברור מללי', כי בידור השפה וצחותה בא מן הדעת.

די באר הנהגות מדוע לא בא בן ישי אל הלחם דחולין, על כן היה צריך לבאר עוד כוונתו, באמרו 'כי לא טהור', כלומר לא טהור כלל - שלא טבל עדיין, ולא הוכשר אפילו לחולין, ומיתורא דקרא שמעינן לה, דמשום הכי כפל מאמרו בקצת שינוי... והוה כוונת רש"י שם, זה לשונו בכתוב 'כי לא טהור' - עדיין לא נתיישב יפה טעמו של דבר, רק ממה שהאריך בלשון טהור, והשתא שפיר קאמר רבי אחא בר יעקב דעקם שש עשרה אותיות, שכיון שאמר בלשון נקי הוצרך לעקם ולכפול, כדי שתנובן כוונתו הטיב עד שהותירו שש עשרה אותיות, מזה שאין כן אלמלי היה אומר מקרה טמא הוא, לא היה צריך לפרש יותר, ולא היה מקום לטעות בטבול יום, שהרי שינוי סוף פרק שלשי דמסכת טבול (משהו ה) יום אין טבול יום טמא. ודוק שהוא נכון מאד.

פנינים ממשנת רבינו זי"ע במעלת הענוה ובגנות הגאווה

~ מתוך: שיר למעלות הענוה; אוצרות יוסף דרוש ח; גליוני הש"ס ~

לו יתברך על התחסדו עמו וְהַשְׁפִּיעוּ לוֹ בַחֲסֵד חַנּוּם, וּנְמִצָּאת הַהוּדָאָה אִיפּוֹא תוֹלְדוֹת הָעֲנוּהָ, וְכַמּוּבָן.

וזהו גם כן משפט מתהפך בשיווי, כי המודה - שהוא מפאת שמייחס הכל לו יתברך וכמו שהארכתי (אוצרות יוסף דרוש ח פסיקא מ-מא; מו; טו), לכן ממילא אין לו לעצמו מעלה כלל כי גם המעלה שלו ממנו יתברך, ועל כן ממילא הוא עניו גם כן. ועל כן רק בשני אלו יש "מאוד מאוד" - בענוה והודאה, כי שניהם אחד - זה תולדות זה וזה תולדות זה, ודו"ק.

התורה נותנת דעת להיות עניו וללא תורה מתגאה ונידון באש

מבואר במדרש (ויק"ד ז, ו), נימוס קילוסין הוא שכל המתגאה נידון באש. ובש"ס מנחות (גג), אי בר אבהו ולא בר אוריין - אֶשָׂא תִכְלִיָּה, כי כאשר יש לו תורה היא מלבשת ענוה - כמשנה אבות (פ"ו מ"א), וש"ס קידושין (טו): סימן לגסות הרוח עניות בתורה, דהתורה נותנת לו דעת להיות עניו, מה שאין כן בר אבהו ולא בר אוריין שאין לו תורה ללמדו ענוה - נגד הגאווה אשר לו מהיותו בר אבהו, ועל כן אשא תיכליה, שכל המתגאה נידון באש.

פרנס המתגאה על הציבור

הוא כמי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק

איאת בגמרא חגיגה (ה), תנו רבנן, שלשה הקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום, על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הציבור.

זה דבר אחד עם 'שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק', דבירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) - הובא בתוספות ברכות (לא ד"ה רב) - דעוסק בצרכי ציבור כעוסק בתורה דמי. ואולם אם הוא מתגאה על הציבור - ואין עסק פרנסתו עם הציבור בנחת וענוה כראוי, וודאי דאין לו מעלת עוסק בתורה, ועל כן כיון דאפשר לו שלא להתגאות [ואז מה שהוא פרנס על הציבור ועוסק בצרכי ציבור היה נחשב כעוסק בתורה] ומתגאה, הא הוי ליה כממילא אפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ודו"ק.

גס רוח בכלל אין מקבלים פני שכניה

איאת בגמרא סוטה (מב), אמר רבי ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכניה, כת ליצים וכו'. בכלל זה גם כן גסי הרוח, דכתיב (משלי כא, כד) 'וד יהי לין שמו' - שו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא ד"ה דבר הב').

ועיין שם, דגס רוח חשיב משתמש בשרביטו של מלך, דאפילו מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו (סנהדרין כב), והעובר על זה חייב מיתה, והכא נמי משתמש בשרביטו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, דכתיב (שמות טו, א) 'כי גאה גאה, עיין שם.

מדות טובות שצריכים להיות במיצוע, עיין שם. **ו** רבינו כתב שם: "כי מדת ההודאה עניינה שמייחס הכל לו יתברך, כי מי שאינו מודה - הוא מפאת שמייחס הדברים לטבע ולמקרה וכדומה ולכן אינו מודה, ומה שאין כן המודה - הוא מפאת שמייחס הכל לו יתברך, ועל כן מודה על הכל - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו כו' (ברכות פ"ט מ"ה), כי מהשם יתברך בא וודאי רק טוב (ראה איכה ג, לח; עיין תורת כהנים פרשת בחקותי פרק ד ברייתא א), וראוי להודות על הכל".

ז לשונו שם: "משום דמורד במלכות". והמורד במלכות חייב מיתה, כדאייתא בסנהדרין (טט).

טובה - שהוא טובה רק בהיותה במיצוע ומה שאין כן בצאתה מגבול המיצוע הוא רע, וכמבואר **בשמונה פרקים** להרמב"ם (פרק ד) בארוכה, ואך הענוה אין לה גבול כלל, דמאוד מאוד הוי שפל רוח - היינו עד קצה האחרון.

ובש"ס שבת (קמט:קג): 'איך שבת נוגש שבתה מדהבה' כו' (ישעיה יד, ד), שבתה אומה זו שאמרה - מאוד מאוד הָבֵא בְּלֹא מֵדָה, עכ"ל הגמרא. הרי דלשון 'מאוד מאוד' עניינו בלא מדה, שאין לו מדה וגבול כלל, וכך מאוד מאוד הוי שפל רוח היינו בלא מדה וגבול כלל, רק עד קצה האחרון".

הענוה היא 'טוב' - להיותה טוב מוחלט

ועל כן יאות אל הענוה דייקא תואר 'טוב' - להיותה טוב מוחלט, כי כל שאר טוב אינו טוב מוחלט, כי אפשר לו להתהפך לרוע על ידי היציאה מקו המיצוע והראוי - דאז תהפך לרוע, וכעניין הדרש (ב"ר ט, ז) 'הנה טוב מאוד' (בראשית א, לא) - זה יצר הרע, היינו דגם הטוב כאשר הוא במאודיות וביציאה מן המיצוע והראוי - הוא רע, ומה שאין כן הענוה דעניינה עד קצה האחרון בלי גבול כלל, ואי אפשר לה להתהפך לרע על ידי היציאה מגבול - כי אין לה גבול כלל, לכן היא טוב מוחלט, ולכן יאות לה דייקא התואר 'טוב' שתמיי, יען היא טוב מוחלט, ודו"ק.

אך בהודאה נאמר 'מאוד מאוד' - שאין לה גבול

ולפי זה הנה גם ההודאה שנאמר בה גם כן לשון 'מאוד מאוד' - הוי מודה לו במאוד מאוד, הנה גם כן אין לה גבול כלל, והוא גם כן 'טוב' סתם כמו הענוה. וזה טעם לשון סיום ברכת מודים 'הטוב שמך ולך נאה להודות', היינו דכיון ד'טוב' שמך, לכן ראוי לתת לך הודיה שהוא גם כן טוב, והוא כלשון הש"ס מנחות (גג), 'בא טוב ויקבל טוב, ודו"ק.

הודאה תולדת ענוה

והנה עניין הנ"ל שמצינו בענוה והודאה עניין שוה - שנאמר בשניהם 'מאוד מאוד', זה מורה כי הענוה וההודאה הם דברים מתאימים יחד. והעניין מובן בפשיטות, כי ההודאה הנה היא תולדות הענוה, כי מי שאינו עניו, ורואה לעצמו מעלה ומעשים טובים, הנה כאשר ייטב לו - יחשוב כי בשכר מעלתו ומעשיו הטובים באה לו הטובה, ואין עליו חיוב להודות עליה, כי את שלו הוא נוטל, ומה שאין כן מי שהוא עניו ולבו נשבר בקרבו ואין רואה לעצמו שום מעלה ומפעל טוב, הנה איש כזה כאשר יגיע לו טובה, הנה הוא חושבה לחסד חנם ממנו יתברך, ולא בשכר מעלתו ומעשיו באה לו, כי הלא אין רואה לעצמו מעלה ומעשים טובים כלל, ואם כן אחרי היותה רק בחסדו יתברך, הנה וודאי יש לו להודות

וידבר ד' אל משה במדבר סיני (א, א).

"כל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקד אינו יכול לקנות את החכמה והתורה, לכן נאמר 'במדבר סיני'" (במד"ד א, ז).

הר סיני יעיד במדת הענוה

הנה הר סיני יעיד וימלל שבח מדת הענוה, שהרי הניח הקדוש ברוך הוא כל ההרים והשכין שכניתו על הר סיני עבור היותו נמוך מכל ההרים, כמאמרם ז"ל (סוטה ה). ובהו ביארו **ספרי המוסר** מאמר הכתוב (תהלים קכא, א) 'אשא עיני אל ההרים' (אסתכל אל ההרים, שהניח הקדוש ברוך הוא כל ההרים והשכין שכניתו על הר סיני), ומזה אדע כי 'מאין' - רוצה לומר כמדמת הענוה הנקראת 'אין' (עיין סוטה כא): - 'בא עזרי'.

ענוה והודאה מתאימות זה לזה

ההודאה אמרו בה ריש הרואה במשנה (ברכות פ"ט מ"ה), 'ובכל מאודך' (דברים ו, ה) - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאוד מאוד. דבר זה שמצינו בהודאה שנאמר בה לשון 'מאוד מאוד', הנה לו רע במדת הענוה, שגם בה אמרו באבות (פ"ד מ"ד) 'מאוד מאוד' הוי שפל רוח. ולכן הענוה גם כן עניינה חיים, ועל כן משה רבינו ע"ה שהיה עניו מכל האדם (במדבר יג, ב), לכן אמרו בסוטה (ג): דמשה רבינו ע"ה לא מת, עיין שם. וכן בסנהדרין (צב). אמרו, לעולם הוי קבל - וקיים, וברשי": הוי עניו - ותחיה, עכ"ל. ומפורש דענוה מביאה חיים.

וכן נאמר (תהלים מה, ה) 'והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך', ובשבת (סג). דרשו על 'ותורך נוראות ימינך' שזוכה לדברים שנאמרו בימינה של תורה, שנאמר (משלי ג, טו) 'אורך ימים בימינה'. וזהו הקישור 'וענוה צדק', היינו על ידי ענוה צודקת ואמתית - לאפוקי מזויפת - זוכין ל'ותורך נוראות ימינך', היינו לדברים שנאמרו בימינה של תורה - אריכות ימים, דענוה מביאה חיים וכנ"ל.

וכן נאמר (דברים יז, ב) 'בלבתי רום לבבו מאחיו וגו' למען יאריך ימים על ממלכתו', והוא גם כן כנ"ל, דענוה מביאה אריכות ימים. וכן אמרו בברכות (נה), דהמנהג עצמו ברבנות הוא אחד מדברים המקצרים ימיו של אדם, ואם כן ממילא להיפוך - מדה טובה מרובה (עיין יומא עו.) - הענוה מארכת ימיו של אדם.

נאמר 'מאוד מאוד' בענוה כי אין לה גבול

והנה כבר כתבתי במקום אחר, בטעם הכתוב שנאמר במשה (שמות ב, ב) 'ותרא אותו כי טוב הוא', כי זה עבור שהיה עניו מכל האדם, דמדת הענוה איננה כשאר מדה

א וראה עוד שם בכל השיר, נדפס בתחילת **אוצרות יוסף** דרשות.

ב רוצה לומר, שאינו חושש לגופו מרוב התמדתו בתורה, שצריך האדם להמית את עצמו על דברי תורה ולהיות שפל ועניו ללמוד מכל וללמד לכל, כי אין התורה נמצאת בגסי הרוח", **עיי' יוסף**.

ג עיין **מגלה עמוקות** פרשת ויצא ד"ה זה שאמרו; **אגרא דפרקא** רמז רכז.

ד ראה **אוצרות יוסף** דרוש ח פסיקא טז: "... עניין המיתה הוא בְּמֵאוֹדוֹתָי, וכמו שדרשו ז"ל (ב"ר ט, ה) על הכתוב (בראשית א, לא)

'ורא אלקי"ם את כל אשר עשה והנה טוב מאוד', 'טוב מאוד' - זה המות, ואילו ההודאה דאמרו בה ריש הרואה במשנה (ברכות פ"ט מ"ה), 'ובכל מאודך' (דברים ו, ה) - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאוד מאוד, הרי דמדה זו - לא לבד המאודיות רק גם ה'מאוד מאוד' - הוא טוב, ועל כן הוא יגוד עניין המיתה דעניינה רוע המאודיות, ולכן עניינה סילוק המיתה". וראה עוד בהמשך דבריו שההודאה מביאה חיים. ועל פי זה כתב כאן, שגם בענוה הוא כך.

ה **המשך לשונו**: וכן מבואר **ברמב"ם ומפרשים** (רבינו יונה ד"ה רבי לויטס; רע"ב ד"ה במד) אהך ד'מאוד מאוד' הוי שפל רוח, דהכוונה דשפלות רוח צריך להיות עד קצה האחרון, מה שאין כן בשאר

דין אדם הנברא על ידי ספר יצירה

ה'גולם' שברא המהר"ל מפראג זי"ע על ידי ספר יצירה | דעת המהר"ל שבריאה על ידי ספר יצירה מותרת והיא 'דרך סדר העולם ומנהגו' | גופו של 'גולם' זה קנוי למולידו כעבד כנעני

שם ישראל וזכויות של אדם (חזון איש יורה דעה סימן קטז ס"א); בהמה שנוצרה על ידי ספר יצירה אם מותרת באכילה (פתחי תשובה י"ד ס"ב סק"ב; דרכי תשובה יורה דעה סימן ז ס"א), ועוד כהנה שאלות רבות.

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בגליוני הש"ס (סנהדרין יט); דן בענין אדם הנברא על ידי ספר יצירה אם גופו קנוי למולידו.

דאיאתא בגמרא שם: "כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג, א) 'ואלה תולדות אהרן ומשה', וכתוב (שם פסוק ב) 'ואלה שמות בני אהרן', לומר לך, אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו".

ומביא רבינו את דברי ה'חכם צבי' (שם), שהנולד על פי ספר יצירה חשוב ישראל לצרפו לעשרה, דמה המגדל - כמוליד וחשוב בן, כל שכן המוליד ממש על פי ספר יצירה דהוה ליה כזרעו וחשוב זרע ישראל, עיין שם.

ומסייף על כך רבינו: "ולדברינו בקונטרס **גבורות שמונים** (אות נב ד"ה וע"כ - ד"ה ועיין), דהמוליד דבר - הוא שלוף¹, **אם כן ישראל המוליד אדם על ידי ספר יצירה - הוא שלו, וראוי להיות דינו דין עבד כנעני דקנוי גופו לישראל** (ראה בימות מו), ודו"ק.

"**ואין** לומר, דאם כן בן נמי יהיה גופו של אביו ואמו שהולידוהו. דזה אינו, דשם גזירת הכתוב הוא, דאם לא כן לא משכחת ישראל זולת דור המדבר הראשון, דמאז והלאה כיון שקנוים למולידיהם הויין להו עבדים כנעניים. וגם מדאין יכול להחרים בנו - הנלמד מקרא בערכין (כה), על כרחך דאינו שלו. וכן מדאיצטרך קרא שחייב למול בנו (ראה קידושין כט), תיפוק ליה מפאת מילת עבדיו (ראה שבת קלה); ויש לדחות עוד בכמה גוונים. אבל במוליד על ידי ספר יצירה דליכא גילוי - שפיר נראה דהוא קניינו כנ"ל".

השבת והלך והוציא את השם מתוך פי הגולם, ואז חזר לבית הכנסת והתחיל פעם שנית באמירת 'מזמור שיר ליום השבת'².

מאז והלאה נשאר המנהג בבית הכנסת של המהר"ל לומר פעמיים את הפסוק 'מזמור שיר ליום השבת', משום 'זכר עשה הנפלאותיו'.

והנה אף כי לא נמצא בספרי המהר"ל זי"ע שום זכר לדבר בריאת הגולם, בכל זאת מציון התייחסות נפלאה לעצם מושג זה, אשר לדבריו הרי זה נחשב ל"דרך סדר העולם ומנהגו", ואף "אין זה דבר יוצא מסדר עולם"³.

וזו לשונו הטהור בספרו 'נאר הגולה' (באר השני ד) על הגמרא בסנהדרין (זט): שרב חנינא ורב אושעיא "כל מעלי שבתא הוי עסקי בספר יצירה ועבדי להו עגלא תלתא ואכלי ליה": "כי אף שנראה שהוא כשוף, הוא מחולק מן דבר שהוא כשוף. כי מה שעסקו בספר יצירה, ואברי להו עגלא תלתא, הוא מותר לגמרי, כי זהו דרך סדר העולם ומנהגו, שהוא יתברך מבטל גזירת עליונים ומושל עליהם... והוא יכלתו וגבורתו בעולם. והוא כמו שאר תפילה, בשביל שהוא קורא השם יתברך, מבטל הגזירה שנגזר עליו. ולפיכך ספר יצירה, שבו הזכרת שמותיו יתברך אשר בהם ברא עולמו, 'כי ביה ה' צור עולמים' (ישעיה כו, ד), שכל העולם נברא בשמותיו, אין זה דבר יוצא מסדר עולם, אף כי הוא מבטל טבעי הדברים והמנהג...".

שאלות רבות התעוררו אצל גדולי הדורות בעקבות ענין בריאת 'גולם' על ידי ספר היצירה. כגון האם אפשר לצרפו למנין 'שית' חכם צבי סימן צג; שאילת יעב"ץ סימן פב; ברכי יוסף סימן נה סק"ד; צפנת פענח חלק ב סימן ז; האם יש חיוב מיתה במי שהורגו (חכם צבי שם); אם יש לו

מפורסם הדבר בעולם, שהגה"ק מהר"ל מפראג זי"ע, ברא 'גולם' על פי ספר יצירה.

מן המקורות הראשונים אודות ענין ה'גולם', הוא "קודש הקדשים, גאון הגאונים, נורא בעליונים ובתחתונים" רבי **אברהם דוד מבוטשאטש** זי"ע, בעל 'דעת קדושים' 'אשל אברהם' ושאר ספרים קדושים, כפי שכתב מפיו תלמידו 'החסיד ועניו עובד ה' מנעוריו" רבי **משה דוד מקאלאמעא** זי"ל⁴.

היה זה האר"י הקדוש זי"ע, שהריח למרחוק את ריחו הטוב של המהר"ל, ושלה את תלמידיו ללמדו את תורת הקבלה, ביניהם עניני ספר יצירה, עליו פירש האר"י הקדוש פירוש אמיתי, וכך הגיע המהר"ל לידיעה ברורה ובהירה בזה עד שיכול היה לברוא את הגולם על פי רזי ספר יצירה. "וכן יכולים הצדיקים עד היום"⁵.

חיותו של הגולם היה על ידי שם קודש שהיה ניתן בפיו, ובלעדי השם - היה כמת. ולכן בכל ערב שבת קודש היה מנהגו של המהר"ל להוציא את השם מפיו, כדי שיהיה מוטל כמת עד מוצאי שבת קודש.

פעם אחת אירע, ששכח המהר"ל להוציא את השם מתוך פי הגולם, וכבר אמרו בבית הכנסת של המהר"ל 'מזמור שיר ליום השבת', והרי הלכה פסוקה היא שבאמירת מזמור זה מקבלים את השבת, וכן כל בני העיר נגרים אחרי בית הכנסת הגדול שבעיר, ובינתיים באו בבהלה אל המהר"ל, שהגולם התחיל לילך ולהזיק ולהרעיש את העולם, מאחר שנתדבקו בו הקליפות שנבראו בערב שבת בין השמשות, שכאשר מוצאות גוף בלא נשמה הן מתדבקות בו.

ויהי כשמוע המהר"ל את הנעשה בחוץ, הורה להתיר לו את הנדר של קבלת שבת, וכיון שעקרו את הנדר מעיקרא נמצא שעדיין לא קיבל את

החתם סופר, כי החתם סופר נשא בסוף ימיו אלמנתו, ובמשך השיחה תאר לפניו מצב העם במדינה, שנאת העמים גדולה עד למאד, העם שריו בצער, הפרנסות נתמעטו, וכמעט שהתרופפה האמונה בלב העם. ושאל את החתם סופר ז"ל האם לפי דעתו לא היה נכון לעשות איזו פעולה בכח הטמיר של השמות הקדושים, כמו יצירת גולם וכדומה, כדי לחזק על ידי כן האמונה והבטחון בה'.

ועל זה השילוב: 'האמין לי שיש בכחי ליצור על ידי השמות והצפונים 'גולם' בלי התאמצות יתירה, בעמל קל של לגימת מים - וייע איין טרונק וואססער, אך עיקר הסבה של מניעתי ולאחז בדרך זה, על ידי הירושלמי הידוע, שמי שנהנה מאחרים אסור להשתמש בשמות הקדושים, ועל כן גם עלי להמנע בכך דאגו...".

ה) רבינו מביא שם כמה ראיות לענין זה "דאפילו גורם למציאות דבר הוא שלו, וכל שכן המחודשו ומולידו לגמרי שהוא שלו, כגון "ש"ס בבא קמא (ג) דמאי דכתיב 'בעל הבור ישלם', בבור ברשות הרבים, הכוונה בעל התקלה, היינו דענין בעלים ממש הא אין לו, כיון שהבור ברשות הרבים ואינו שלו, ואך איכות ענין התקלה אשר בהבור שאפשר שיוזק בו אדם, יען הוא שהוליד את האיכות ההוא על ידי חפרו את הבור, הוי ליה משום הכי בעלים של האיכות ההוא ונקרא בעל התקלה, וזהו שקראו הכתוב 'בעל הבור' דכיון שהוא הוליד את התקלה הוי ליה בעלים ידידה... ויש לזה עוד קריין סגיין דכל מוליד דבר הוא שלו".

ברא 'גולם'. השיב לו רבי מאיר בחכמתו: "אם השאלה היא אם שייך לברוא גולם, אין זו שאלה, שהרי כבר מבואר הדבר בשו"ת 'חכם צבי' (סימן צג) שזקנו רבי אליהו בעל שם ברא גולם. ואם שאלתך היא האם היה המהר"ל גדול כל כך עד שהיה מסוגל לברוא את הגולם, מה לך להביא ראיה מן הגולם, לך והבא ראיה מן החכם... עיין בספריו של המהר"ל ותראה את גדולתו העצומה...". ויש אומרים (ור' זהב פרשת וישב, עמוד 79) שהשיב שיכול להביא ראיה ממה שכתב תלמידו הגדול בעל 'תוספות יום טוב' זי"ע, שמעיד עליו בחכמתו שהיה אדם הגדול בענקים.

ג) וידוע ענין דומה שהביא ב'שאילת יעב"ץ' (ח"ב סימן פ"ב): "שמעתי מפי קדוש אמ"ן ז"ל (בעל 'חכם צבי'), מה שקרה באותו גולם שנוצר על ידי זקנו הגה"ק אליהו בעל שם ז"ל, כי אחר שראו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו, ועל ידי זה נתבטל ושב לעפרו, אבל הוויקו ועשה בו שריטה בפניו, בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה".

ד) וראה דבר נפלא שכתב הגאון רבי **שמעון סופר** זצ"ל אבד"ק ערלי במכתבו לספר 'זכרון למשה' שיצא לאור לרגל שנת הויובל להסתלקות זקנו הגה"ק בעל 'חתם סופר' זי"ע: "פעם אחת ביקר את החתם סופר ז"ל הגאון רבי **אברהם יצחק וויינבערגער** אבד"ק קליינווארדיין, חתנו של הגאון רבי **צבי חריף** זצ"ל (בתוך חתן חורג של

א) בספר 'ברכת אברהם' דף יא. ומשער הספר העתקנו את התוארים האמורים.

מקור קדוש זה הוא המקור המוסמך והמקודש מזה דורות למסורת בריאת ה'גולם' על ידי המהר"ל. וכן העיד נאמנה בספרה"ק 'בני יששכר' (פסלו-טבת מאמר ב), כשמביא את שלשת העדים הנאמנים ש"הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז", הוא מזכיר ביניהם את "הרב הגאון מהר"ל מפראג ידועים דבריו שנאמרו ברוח הקודש והיה משתמש בספר יצירה".

וראה עוד בספר 'עיריין קדישין': "הרה"ק רבי **ישראל מרוזין** זי"ע, כאשר היה כבר בסאדיגורא, עמד פעם על יד החלון ועבר שם החסיד רבי **לי ז"ל**, ושאלו מדוע היה צריך המהר"ל מפראג לברוא גולם, והשיב ר' לוי: בכדי להראות אמונת וגבורת ה'. ונעה הרה"ק ואמר: 'אפילו אם יודעונו שמים וארץ, יהיו אפיקורסים בעולם שיטלו זאת בדרך הטבע, אלא מהי הסגולה לאמונה, להיות נשמר שלא להתגעל במאכלות אסורות?".

וראה בספר 'ברכת אלישע' (ח"ב עמוד קע) שהאר"ן ליישב דברי הצדיקים אל מול טענות המפקקים במסורת זו.

ב) סיפר הגאון רבי **פינחס הירשפונג** זצ"ל גאב"ד מונטריאל (אש פתח חלק ב עמוד רצא), שפעם אחת שאל יהודי אחד את הגאון רבי **מאיר אריק** זצ"ל אם מאמין הוא במעשה זה שהמהר"ל מפראג

דמי עצמו ויוצא. ובערכין (טז), רבי אומר, אומר אני, אף בערכין כן. ועוד שם (כד), רבי אומר, אומר אני, נותן סלע ופונדיון. ובתענית (ב), רבי אומר, אומר אני, משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה. ושם (ז), ובסנהדרין (כב), רבי אומר, אומר אני, כהנים אסורין לשתות יין לעולם.²

והנה הבנת ענין הלשון 'אומר אני' - שהיה שגור על לשונו של רבי, נראה שהוא דרך ענוה. עיין סוטה (טט), משמת רבי בטלה ענוה כו'. ובהוריות (ד), אמר רבא, אפילו רבי דענוותא הוא, תני 'אמרו משום רבי מאיר כו'. ובגיטין (ט), שאני מניינא דבי רבי דכלהו מנייניהו מן הצד הוו מתחילין, ובתוספות (ד"ה דכולהו): משום ענוה - שלא להראות עצמו גדול - היה עושה כן, עכ"ל.

והכוונה, שאיננו אומר את הדין והדבר דרך החלט, רק אומר אותו בייחוס אל עצמו, שלו נראה כך, וכדרך שרגילין היום לכתוב מליצת "נראה לעניות דעתי", כן הוא גם כן מעיין ענין זה הלשון 'אומר אני'. ולדמיון הך דקידושין (ט), רבי אומר, אומר אני - הראשון בסקילה כו', הכוונה שאיננו אומר סתם את הדין 'הראשון בסקילה והשני בחנק' דרך החלט, רק 'אומר אני', היינו שאני נראה לי כך, אבל אינני מחליט שכן הוא.

האם מימרא דאמוראים כולל גם דרבנן

בגמרא גיטין (ד-ה), ואלא רבי מאיר היא, וכי לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה - מדאורייתא, מדרבנן בעי, והא אמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר אפילו מצאו באשפה וחתמו ונתנו לה כשר. וכי תימא אנן מדאורייתא קא מתנינן לה (להא דרב נחמן, רש"י), אי הכי 'אומר היה רבי מאיר', 'דבר תורה' מיבעי ליה.

עיין שו"ת מהר"ם בר ברוך (דפוס פראג, סימן תקעק ד"ה ורבינו) דן מכאן אלעלמא דכל שנאמר 'היתיר' דרך סתם הכוונה גם מדרבנן, דאם לא כן 'דבר תורה' מיבעי ליה, עיין שם.

וצריך לומר, דזהו רק בלשון האמוראים, אבל בלשון משנה - הא מצינו בנדרים (ד) דנאמר בביריתא 'לא אמר כלום', ואמר בגמרא עלה, לא אמר כלום מדאורייתא - וצריך שאלה מדרבנן. ועיין מה שכתבתי שם בגליון (ד"ה אמה).³

ויש לעיין עוד בחולין (בב), דמפרש מימרא דשמואל דאמר 'וחלבו מותר', דהכוונה דמותר מן התורה, אבל אסור מדרבנן, עיין שם. ועיין עוד תוספות 'ומא' (ז) ד"ה שנטמא - בסוף הדיבור), עיין שם היטב.⁴ ועיין עוד נדה (ד), מאי לאו 'טהורה' גמורה, לא, טהורה מדאורייתא וטמאה מדרבנן, עיין שם היטב.

'דבר תורה' - אם כולל דרבנן

ומאי דמשמע מכאן דלשון 'דבר תורה' משמעו ושייך היכא דמדרבנן אינו כן, וכך נזכר לשון 'דבר תורה' בכל דוכתי (עיין ברכות יט; שם כ) על כהאי גוונא. ואולם לפעמים הוא יוצא מן הכלל, עיין בבא בתרא (קיד), דבר תורה האב יורש את בנו כו', עיין שם דשם גם מדרבנן הוא כן, ואין שם חילוק דאורייתא ודרבנן, רק כוונת 'דבר תורה' לומר שמן המקרא יש ללמוד דבר זה (ראה רש"י שם ד"ה דבר), עיין שם היטב.

והוסיף: 'ולא נמצא כזה לשום אחד משאר החכמים זולת על צד הזרות והמיעוט', ראה שם.

ד"ל: 'דוגמת זה נדה (כח), והא אין אמו חוששת לכל דבר' קאמר. אמר אביי, אינה חוששת לכל דבר מדאורייתא, אבל מדרבנן חוששת.⁵

ה) שמתבאר מדבריהם שלשון ברייתא כולל דין דרבנן, ראה שם.

ו) דבכל דוכתי הגמרא מביאה דבר תורה וכנגד את הגזירה דרבנן, ובבבא בתרא מביאה הגמרא רק את ה'דבר תורה'.

שירת דבורה לא היתה בניגון

בגמרא סוטה (מח), זמרי נשי ועני גברי - כאש בנעורת.

והא דכתיב (שופטים ה, א) 'ותשר דבורה וברק בן אבינועם', על פי הדיבור שאני עיין ספר באר שבע בסופו בקונטרס באר מים חיים (סימן ג ד"ה והא).⁶ ולענ"ד הך ד'ותשר דבורה' יש לומר, דאין הכוונה כלל שניגנו, רק אמרו בקול פשוט את השירה הנאמרת שם, שכל מאמר הנאמר בלשון נשגב ומליצה נקרא 'שירה', וכן ההלל בלילי פסח קרוי 'שיר', וכמו שכתוב (ישעיה ל, כט; עיין פסחים צה) 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג', ואין מצוה כלל לנגנו בניגון.

'דעת' היינו תורה - ציונים וביאורים

בגמרא סוטה (טט), אמר רב אילעא בר יברכיה, שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה - אחד מת ואחד גולה, שנאמר (דברים ד, מב) 'לנוס שמה רוצח אשר ירצה את רעהו בבלי דעת', ואין 'דעת' אלא תורה, שנאמר (הושע ד, ו) 'נְדָמוּ עַמִּי מִבְּלֵי הַדַּעַת'.

נזכר מזה דדעת היינו תורה - ביומא (לח), ואמר רבי אלעזר, כל המשכח דבר מתלמודו, גורם גלות לבניו כו'. רבי אבוא אמר, מורידין אותו מגדולתו, שנאמר (שם) 'כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מִפְּהֶן לִי'.

והך דרבי אלעזר דגורם גלות כו', הוא גם כן מפאת דתורה הוא דעת, ושכחתה הוא שכחת הדעת, ולכן גורם גלות, וכדאמר רבי אלעזר גופיה בסנהדרין (בב), כל אדם שאין בו דיעה - לסוף גולה, שנאמר (ישעיה ה, א) 'לכן גלה עמי מבלי דעת'.

וכן הך דכאן, דכשאין נוחין זה לזה בהלכה - אחד מת ואחד גולה, עניין הגלות גם כן לפי הנ"ל, דכיון דאין נוחין זה לזה בהלכה, ואין הדברי תורה מתבררין אצלם על ידי זה כראוי - כאשר היו נוחין זה לזה ומבררין הדברים יחד, ונמצא שכל אחד מחסר להשני בירור תורה - דהוא דעת, ולכן יש בזה עונש גלות דבא על חסרון הדעת.

ועיין הקדמת פירוש המשנה להרמב"ם על טהרות (מהדרות וגשל סימן כו עמוד 19) דכתב: והבן אמרם (שבת קלח) עתידה תורה שתשתכח מישראל - מִשְׁפָּחַת (רצה לומר, מסבת שכחת) דיני הטומאה והטהרה. וכן למא שציוה ד' יתברך הנביא בשאלה מִן, אמר לו 'שאל נא את הכהנים תורה' (חגי ב, יא), והנה הוא התורה בסתם, הוא הלימוד בטומאה וטהרה וידיעת דינים כו', עכ"ל. והוא גם כן על דרך גמרא שבת (לא), 'ודעת' (ישעיה לג, ו) - זה סדר טהרות, ולכן נקרא סתם 'תורה', כי 'דעת' היינו תורה.⁷

לשון 'אומר אני' - דרך ענוה

דרכו של רבי לומר דבריו בלשון 'אומר אני'. עיין קידושין (ט), רבי אומר, אומר אני, הראשון בסקילה וכולם בחנק. ועיין גיטין (לח), רבי אומר, אומר אני, אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא. ושם (לט), אמרו לפני רבי, אמר נתייאשתי מפלוני עבדי מהו, אמר להן, אומר אני, אין לו תקנה אלא בשטר. ועוד שם (כב), רבי אומר, אומר אני, אף הוא נותן

א) שהביא דכיוצא בזה כתבו תוספות יבמות מה: ד"ה מי, במה שדבורה שפטה את ישראל אף שאשה אינה דנה, דעל פי הדיבור שאני.

ב) המשך לשונו: 'ועל פי דברי רמב"ם הנ"ל דטהרות הוא סתם תורה, מובן ירושלמי נזיר (פ"א ה'ב), 'כן יעשה על תורת נזיר' (במדבר ו, כא), את שנוירותו תורה, יצתה נזירות שמשון שאינה תורה. והיינו, דכיון דנזיר שמשון מותר לטמא למתים ואין בו עניין הטהרה, לכן אינו תורה, ודו"ק".

ג) והאריך שם רבינו להביא מקורות נוספים ממרחבי התורה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com